

Л. П. Розатіна,

к. політ. н., Одеська національна академія харчових технологій

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ, ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНУ

L. Rogatina,

Candidate of Political Sciences, Odessa National Academy of Food Technologies

STRATEGIC MANAGEMENT OF ECONOMIC DEVELOPMENT, ITS PECULIARITIES AND ROLE IN FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE REGION

У статті автор розкриває особливості стратегічного управління економічним розвитком регіону. Аргументовано, що стратегія розвитку підсилює конкурентні переваги регіону. Стратегічне планування передбачає вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, дає змогу побудувати надійну та ефективну систему управління регіоном, створює необхідні умови для сталого розвитку економіки, серед яких забезпечення продовольчої безпеки

In the article the author reveals the peculiarities of strategic management of the economic development of the region. Argued that the development strategy reinforces the competitive advantages of the region. Strategic planning involves the influence of internal and external factors, enables to build a reliable and efficient system of management of the region, creates the necessary conditions for sustainable economic development.

Ключові слова: регіон, регіональна система, продовольство, продовольча безпека, стратегічне управління, конкурентоспроможність регіону.

Key words: region, regional system, food, food safety, strategic management, region's competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобалізаційні процеси світового господарства сприяють підвищенню ролі конкуренції між державами та їхніми територіями. Сучасне стратегічне управління стає поштовхом у формуванні, запровадженні та реалізації стратегії розвитку регіону на основі безперервного моніторингу та аналізу змін навколишнього середовища, що застосовується з метою підтримки регіону та забезпечення його підтримкою на державному рівні. Все актуальнішим стає пошук нових шляхів регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Регіоналізація змушує науковців шукати принципово нові напрями стратегічного планування розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. До-

слідження щодо стратегічного управління регіональним розвитком проводили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: В.І. Відяпіна, В.М. Осипов, Т.Ю. Коритько, С.Б. Тимофієва, О.П. Романко та ін. Але досі залишається невизначеними проблеми стратегічного управління та його роль у формуванні конкурентних переваг регіону.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основними цілями дослідження є аналіз існуючих напрямів стратегічного управління, визначити вплив стратегічного планування на формування конкурентних переваг регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Забезпечення продовольчої безпеки займає провідне місце в стратегіях економічного росту розвинених

Таблиця 1. Перелік та характеристика внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) факторів розвитку регіону

Фактор	Характеристика
Ендогенні фактори	
Природно-ресурсний потенціал	характеризується станом і прогнозними оцінками земельних, водних, лісових, мінерально-сировинних, оздоровчих і рекреаційних ресурсів та станом природного середовища
Оцінка земельних ресурсів	здійснюється на основі визначення рівня та ефективності використання земельних ресурсів за даними земельного кадастру (форма 6-зем.); рівня господарського використання, розподілу земельного фонду за власниками і землекористувачами, за категоріями земель; рівня забудови земель населених пунктів, промисловості, транспорту, зв'язку, частки земель екологічної мережі; грошової оцінки земель, можливості і умов функціонального перерозподілу земель. Наводяться дані про якісний стан та рівень біопродуктивності земельних угідь та ефективність їх використання
Оцінка водних ресурсів	проводиться шляхом визначення їх обсягів, якісного стану, можливостей збільшення, ступеня та ефективності використання
Лісові ресурси	оцінюються за площею, породним складом, віковою структурою, категоріями захищеності, продуктивністю та використанням лісового фонду
Мінерально-сировинні ресурси (включаючи так звані «техногенні родовища»)	оцінюються за їх структурою, запасами та можливостями їх приросту, обсягами та умовами видобутку
Мінерально-сировинні ресурси (включаючи так звані «техногенні родовища»)	оцінюються за їх структурою, запасами та можливостями їх приросту, обсягами та умовами видобутку
Економічний потенціал	оцінюється за обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношеності основних фондів, розгалуженістю виробничої бази, часткою наукоємних інвестиційно-спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання, ступенем кваліфікації трудових ресурсів, потужністю, технічним станом та щільністю інженерно-транспортної інфраструктури
Оцінка науково-технічного потенціалу	здійснюється за показниками наявності науково-дослідних, дослідно-експериментальних, упроваджуючих, інформаційних, проектних організацій, вищих навчальних закладів, їх відповідності спеціалізації економіки регіону, кількісної та якісної характеристики наукових кадрів, наявності наукових розробок світового рівня, кількості отриманих патентів
Стан оточуючого природного середовища	характеризується рівнями забруднення водного та повітряного басейнів, ґрунтів, обсягами накопичення всіх видів відходів та їх видовою структурою, акустичного дискомфорту, електричних і магнітних полів, випромінювання і опромінювання, потужністю, структурою та перспективами нарощування елементів екологічної мережі (заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, заказники, екологічні коридори тощо)
Оцінка трудового потенціалу	включає визначення існуючої та прогнозованої кількості та вікової структури трудових ресурсів, їх кваліфікації, зайнятості та стану на ринку праці (кількість та рівень безробіття тощо)
Туристичний потенціал	оцінюється за наявністю, кількісною та якісною характеристикою історико-культурних (історична спадщина), природно-кліматичних та медико-санітарних умов, лікувально-оздоровчих, рекреаційних ресурсів, розвитком туристичної інфраструктури
Рівень природно-технічної безпеки	характеризується переліком, структурою, розміщенням потенційно небезпечних об'єктів та інших джерел виникнення надзвичайних ситуацій, їх розподілом за групами ризику, параметри зон уражень (площа території, кількість населених пунктів та населення) та наслідками надзвичайних ситуацій, станом об'єктів, переліком, вартістю та джерелами фінансування запобіжних заходів
Оцінка просторово-економічного потенціалу (опорного каркасу території)	здійснюється шляхом виявлення основних ліній та вузлів соціально-економічного розвитку і тяжіння інвестицій; існуючих чи намічуваних міжнародних транспортних коридорів, інших інфраструктурно-комунікаційних магістралей, головних річок, узбережжя морів, прикордонних смуг та розташованих на їх перетинанні головних міст, а також зон їх стимулюючого впливу
Екзогенні фактори	
Вигідність гео економічного та геополітичного положення регіону в системі прилеглих регіонів або країн	визначається наявністю мережі міжнародних транспортних коридорів, загальнодержавних та міжрегіональних комунікаційних магістралей тощо
Вплив (реальний та прогнозований) макроекономічної ситуації	оцінюється за результатами розвитку економіки країни, кон'юнктури внутрішнього ринку, соціально-політичної стабільності в державі тощо
Вплив (реальний та прогнозований) зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної ситуації	оцінюється на основі здійснення якісної та кількісної характеристики зовнішніх відносин, міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків (у тому числі участь у трансграничному та міжрегіональному співробітництві), оцінки кон'юнктури світового ринку, зовнішньополітичної ситуації в країнах, що є основними діловими партнерами тощо

Джерело: [1].

країн світу. На сьогодні всі держави з передовою ринковою економікою реалізують програму розвитку національної економіки шляхом обраної стратегії продовольчої безпеки. Сутність стратегічного управління полягає у реалізації довгострокових планів, що відображають кінцевий результат та шляхи його досягнення, передбачає створення та розвиток певної економічної моделі, яка залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів.

На розвиток регіонів впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори (табл. 1).

Отже, стратегічне управління економічним розвитком регіону — це вид управління, при якому функціонування території орієнтується на цільові вимоги, швидко адаптується до зовнішнього середовища, добирає засоби для підвищення конкурентоспроможності тери-

торії, що в результаті забезпечує стабільний розвиток в довгостроковій перспективі.

Система стратегічного планування регіонального розвитку в Україні представлена стратегічними та програмними документами чотирьох рівнів: державного, регіонального, субрегіонального та базового (рис. 1). На загальнодержавному рівні стратегічні пріоритети розвитку для всіх регіонів України визначені в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Важливою формою реалізації зазначених аспектів регіонального розвитку є стратегічне планування, яке дає можливість впровадити ефективне управління регіоном як єдиним організмом та забезпечити належний рівень життя його населення. Тому необхідно приділяти увагу стратегічному плануванню, що є природним для етапу становлення місцевого самоврядування, спричи-

Рис. 1. Система стратегічного планування регіонального розвитку в Україні

Джерело: [3].

нених кризою системи централізованого управління, відмовою від прямого регулювання економіки, реформуванням ієрархічних відносин, наслідком чого є підвищення рівня самостійності та відповідальності органів місцевого самоврядування [2].

Стратегічне планування регіонального розвитку в Україні було запроваджено Законом "Про стимулюван-

ня розвитку регіонів". З цією метою розроблено Державну стратегію регіонального розвитку України на період до 2020 р., який визначає три основні цілі: підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток та ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

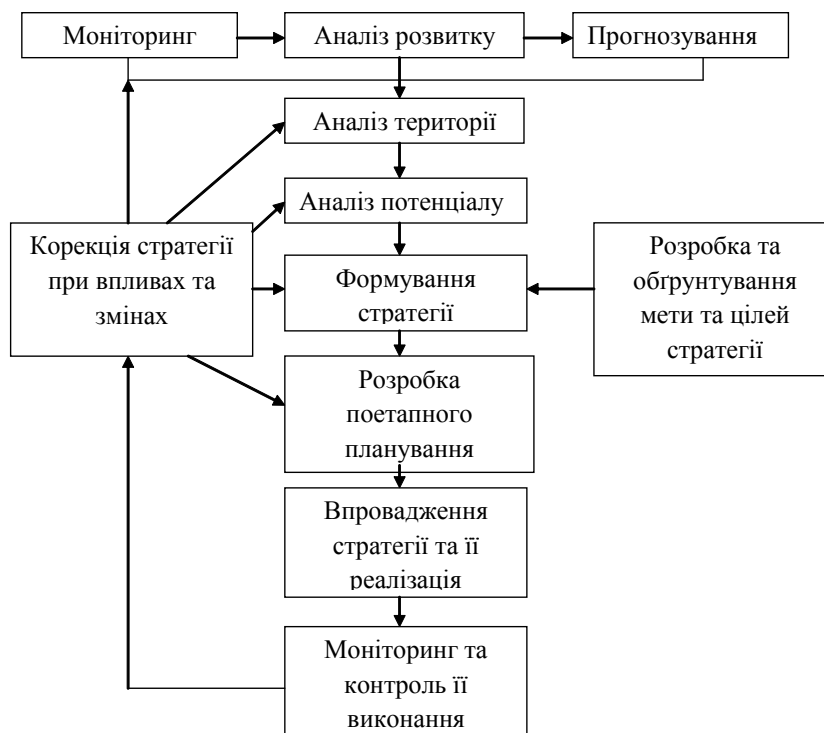

Рис. 2. Алгоритм стратегічного планування розвитку регіону

Джерело: власна розробка.

Алгоритм стратегічного планування економічного розвитку регіону має такий вигляд (рис. 2).

Таким чином, стратегічне планування на регіональному рівні являє собою процес визначення цілей і значень економічних показників по основних, найбільш важливим напрямом соціально-економічного розвитку регіону на тривалу перспективу на основі прогнозу майбутнього стану системи, формування механізму їх реалізації і є елементом державного управління по досягненню поставлених цілей. Процес стратегічного планування на рівні регіону включає наступні етапи (див. рисунок 3).

Конкурентні переваги регіону характеризуються наявністю певних умов (родючі ґрунти, географічне положення, клімат, погода, наявність тих чи інших ресурсів, корисні копалини, населення, агломерація, стан інфраструктури, представлені галузі тощо), що відрізняють його від інших регіонів. Успішний розвиток та ефективна реалізація стратегії регіонів усе більше залежить від нерівномірного розподілу вище наведених ресурсів.

На сучасному етапі головним завданням регіональної стратегії є формування конкурентоспроможності регіонів — її формуванню, підтриманню та постійному посиленню. Конкурентоспроможність регіону включає в себе поняття ризику як найважливішої характеристики господарських процесів регіону, тому конкурентна позиція і характеристика конкурентоспроможності як сукупності потенціалів вбирає в себе обґрунтування ризику, властивого даному регіону. Ризик наявний у всій системі потенціалів, що характеризують конкурентоспроможність, і в конкурентній позиції регіону,

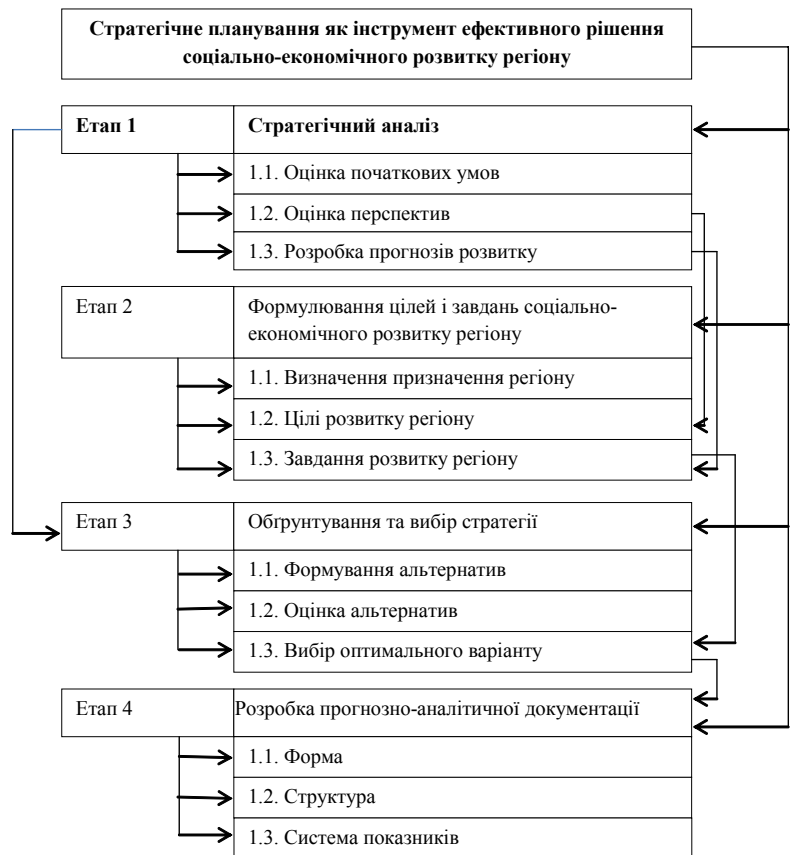

Рис. 3. Принципова схема стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону

Джерело: [4].

Таблиця 2. Ключові показники, що використовують для оцінки факторів конкурентоспроможності регіонів

Група чинників	Показники конкурентоспроможності
Базова інфраструктура	1. Коефіцієнт щільності автомобільних доріг. 2. Економіко-географічні переваги
Технологічна інфраструктура	1. Рівень проникнення Інтернету. 2. Рівень проникнення мобільного зв'язку. 3. Кількість особистих телефонних апаратів мережі загального користування на 1 000 родин
Інфраструктура обміну знань (освітні можливості)	1. Чисельність викладачів вищих навчальних закладів на 10 тис. мешканців. 2. Чисельність студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів
Умови життя	1. Кліматичні (середньомісячна температура січня, °С). 2. Житлові (розмір жилого фонду у розрахунку на душу населення; співвідношення розміру житлової площі, оснащеної гарячою водою, до загальної площі житлових приміщень). 3. Безпека (кількість правопорушень на 1 000 ос.). 4. Екологічні (відношення викидів, що забруднюють довкілля, до площі території регіону)
Демографічні тренди	1. Очікувана тривалість життя населення. 2. Природне зростання населення (на 1 000 ос.). 3. Міграційний приріст населення, тис. ос.
Висококваліфікована робоча сила	1. Частка робітників із вищою та середньо-спеціальною освітою в загальній чисельності зайнятих. 2. Індекс розвитку людського потенціалу
Підприємницька культура	1. Внесок малого бізнесу в ВРП. 2. Відношення чисельності робітників, зайнятих на малих підприємствах до чисельності зайнятих. 3. Продуктивність праці малого бізнесу
Інтернаціоналізація	1. Частка іноземних інвестицій у ВРП. 2. Питома вага регіонів в експорті країни. 3. Темпи приросту зовнішньої торгівлі по регіонах
Інновації	1. Витрати НДДКР на один патент. 2. Кількість виданих патентів на винаходи
Доступність фінансування	1. Обсяг активів кредитних установ. 2. Обсяг наданих кредитів. 3. Рейтинг інвестиційного потенціалу регіону та середньозважений індекс ризику

Джерело: [5].

оскільки ця позиція може нести в собі різний ступінь ризику господарювання, політичної і соціальної поведінки [5]. Проаналізувавши основні чинники конкурентоспроможності, вплив на неї регіональної інфраструктури, можемо визначити та узагальнити ключові її показники й подати їх у вигляді таблиці 2.

Конкурентоспроможність регіону як система володіє всіма ознаками системи, до яких слід віднести:

— Цілеспрямованість — конкурентоспроможність регіону має свою цілі, завдання що передують ним та бачення отримання результату. Поведінка системи підлягає керуванню.

— Складність — багатоманітність елементів, компонентів, що переплітаються з факторами впливу створюють закономірності зовнішні та внутрішні зв'язків. Також ця ознака безпосередньо залежить від зовнішніх незмінних факторів, як-от економічний розвиток країни, територіальне розташування регіону, наявність історично розвинутих галузей та інше.

— Ділимість системи передбачає наявність підсистем конкурентоспроможності регіону, що виокремленні за окремими ознаками. Наприклад, згідно з територіальною ознакою виділяють систему районів, суспільних угруповань; згідно з ознаками характеру цілей — економічна, соціальна, екологічна, інституційна та інші.

— Цілісність означає наявність інтегративних, емерджентних якостей, які присутні у системі в цілому і відсутні в окремих її елементах або підсистемах.

— Багатоманітність даної системи пов'язано з її різноманітними автономними елементами регіональної конкурентоспроможності.

— Структурованість визначена наявністю стійких взаємозв'язків між елементами системи та їх розподілом за рівнями ієрархії.

— Ієрархічність відбувається на основі декомпозиції, представляючи відносно постійний порядок просторово часових зв'язків між її елементами та зовнішнім середовищем [6].

Особливістю стратегічного планування та реалізації стратегій соціально- економічного розвитку є те, що в системі "національна економіка — макроструктурна галузь — область — місто — селище — село — підприємство" повинна простежуватися цілісність, стратегії соціально-економічного розвитку підсистем мікро-, мезо- та макrorівнів не повинні суперечити одна одній. Лише за умови взаємоузгодження розробки і впровадження стратегічних планів на всіх ієрархічних рівнях можна забезпечити ефективність функціонування усєї системи стратегічного планування в контексті управління національним господарством. Зокрема в основу цієї системи повинен бути закладений комплексний методичний підхід як базис розробки та реалізації стратегій і стратегічних планів. Однак у вітчизняній практиці не на всіх рівнях національної економіки розроблено методичне забезпечення формування стратегій і стратегічних планів розвитку, методики, які використовуються в управлінській діяльності, містять низку недоліків з точки зору впливу на реалізацію стратегічного плану [7].

ВИСНОВКИ

Роль стратегічного управління у формуванні конкурентних переваг регіону важко переоцінити. Конкурентоспроможність регіону відображає сукупність порівняльних переваг у різних сферах (економічній, інвестиційній, інноваційній, технологічній, кадровій, ринковій тощо), поєднання яких формує стійкі регіональні позиції у порівнянні з іншими. Регіональна конкурентоспроможність формується завдяки результативному та раціональному використанню виробничого, маркетингового, фінансового, науково-технічного, кадрового потенціалу.

Література:

1. "Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку". — Міністерство еконо-

міки та з питань Європейської інтеграції. — К., 2002. — 15 с.

2. Жаворонкова Г.В., Стратегічне управління розвитком регіону / Г.В. Жаворонкова, В.А. Жаворонков // Проблеми екологічної біотехнології. — 2010. — № 1. — С. 26—31.

3. Осипов В.М. Пріоритети соціально-економічного розвитку українського Причорномор'я в контексті новітньої регіональної політики / В.М. Осипов, О.А. Єрмакова // Прометей. Трансформація та перспективи розвитку територіальних систем. — 2014. — № 2 (44). — С. 76—82.

4. Корит'ко Т. Ю. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону [Текст]. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: збірн. наук. праць. — 2012 Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iep.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/b2012/13.pdf

5. Тимофієва С.Б. Конкурентні переваги регіону та вплив на них параметрів регіональної інфраструктури/ Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. — № 9. — Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського. — С. 512—515 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

6. Романко О.П. поняття конкурентоспроможності регіону та його ознаки / О.П. Романко // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. — 2015. — № 3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3869>

7. Панухник О. В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України // Актуальні Проблеми Економіки. — 2011. — № 1 (91). — С. 152—157.

8. Іртищева І.О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І.О. Іртищева, І.Д. Бурковський // Економіка АПК. — 2005. — № 12. — 71—73.

References:

1. Ministry of Economy and European Integration (2002), "Metodychni rekomendatsii shodo formuvannya regional'nyh strategij rozvytku" [Methodical recommendations for the formation of regional development strategies], Kyiv, Ukraine.

2. Zhavoronkova, G.V. and Zhavoronkov, V.A. (2010), "Strategic management of regional development", *Problemy ekologichnoyi biotekhnologii*, vol. 1, pp. 26—31.

3. Osypov, V.M. and Yermakova, O.F. (2014), "Priorities of the socio-economic development of the Ukrainian Black Sea region in the context of the latest regional policy", *Prometey. Transformatsiya ta perspektyvy rozvytku*, vol. 2, no. 44, pp. 76—82.

4. Koryt'ko, T.Yu. (2012), "Strategic planning of socio-economic development of the region", *Strategiya i mehanizmy reguluvannya promyslovogo rozvytku: zbirnyk naukovykh prats'*, [Online], available at: http://iep.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/b2012/13.pdf (Accessed 30 Jan 2018).

5. Tymofiyeva, S.B. (2016), "Competitive advantages of the region and the influence of regional infrastructure on them", *Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, [Online], vol. 9, available at: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016> (Accessed 30 Jan 2018).

6. Romanko, O.P. (2015), "Concept of the competitiveness of the region and its features", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3869> (Accessed 30 Jan 2018).

7. Panuhnyk, O.V. (2011), "Methodical maintenance of strategic planning in the regions of Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 1, no. 91, pp. 152—157.

8. Irtyshcheva, I.O. and Burkovskiy, I.D. (2015), "Investment providing of economic development of agrarian production", *Ekonomik APK*, vol. 12, pp. 71—73.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2018 р.